

ČEČENSKO

SEMINÁRNÍ PRÁCE Z POLITICKÉ GEOGRAFIE

Emil Drápela, Kateřina Chabičovská,
Vladimíra Kotenová, Věra Krylová
Ondřej Švestka

MU v Brně, 2. 5. 2004

1. CHARAKTERISTIKA ÚZEMÍ

Čečensko je malé území, nacházející se zpolna na severních svazích Velkého Kavkazu, přesněji v jeho Kazbecké části, a zpolna v Kaspické nížině. Nížinnou částí protéká řeka Těrek, dalšími významnějšími toky jsou Arguň a Sunža, pramenící v horách a vytvářející mohutné horské soutěsky. Území má velké rozdíly v nadmořské výšce, v horách dosahuje téměř 5000 m n. m. a v nejnižších polohách je pod mořskou hladinu.

Čečensko na východě sousedí s Dagestánem, na západě s Ingušskem a dále Severní Osetií, na jihu s Gruzii a na severu s Ruskem. Hlavním a nejdůležitějším městem oblasti je Groznyj se zhruba 400 000 obyvateli, v celém Čečensku (na ploše 19 300 km²) pak žije více než 1 mil. obyvatel. Další důležitá města jsou Argun, Gudermes, Šali a Urus-Martan. Etnicky nejvíce převažují Čečenci s 48 %, Rusové s 34 % a Ingušové s 10 % obyvateli.

Nejdůležitější komunikací je podkavkazská magistrála M29, vedoucí z Rostova na Donu přes Naččil, Groznyj a Machačkalu do Baku, která územím prochází západovýchodním směrem. Naopak žádná významná komunikace na území Čečenska nepřekonává hlavní hřeben Kavkazu, nejbližší taková situace nastává u Vladikavkazu v Severní Osetii. Přes horské partie území vede jen jediná důležitější silnice, a to Šali – Botlih přes průsmyk Harami do Dagestánu. Průběh silnice M29 kopíruje téměř po celé její délce železnice, další železnice pak vede z Gudermes do Astrachaně.

2. HISTORIE ČEČENSKA

Území je osídleno od paleolitu, kultury doby bronzové a starší doby železné dokládají skytské vlivy a intenzivní kontakty se Zakavkazskem a Malou Asií. V 1. tisíciletí byly nížinné části území ovládnuty Alany, kteří posléze vytvořili raně státní útvar označovaný jako Alanie. Předci dnešních Čečenů a Ingušů, jejichž řeč patří k iberokavkazské jazykové skupině, tehdy obývali především vysoko položená údolí Kavkazu. Ve 13. století byla Alanie rozvrácena Mongoly, koncem 14. století přinesla novou zkázu Timurova vojska. Od 15. století pronikalo na území osídlené Čečeny a Inguši ze sousední Gruzie křesťanství, od konce 16. století pak islám, který v polovině 19. století zcela převládl. V 18. století se oblast dostala do zájmové sféry Ruska, 1722 za rusko-perské války byla krátkodobě obsazena armádou Petra I., další pokusy o ruské pronikání však narážely na silný odpor. Ingušové se carské říši podrobili roku 1810, čečenské území bylo připojeno k Rusku až v roce 1859 po porážce vůdce kavkazských horalů Šamila.

Od 90. let 19. století se začalo Čečensko hospodářsky rozvíjet, Groznyj byl železniční spojen s Vladikavkazem a byla zahájena těžba ropy. Většina dělníků na ropná pole přicházela ale z Ruska.

V lednu 1918 byl Groznyj obsazen sovětskými vojsky a v okolí města Groznyj probíhaly urputné boje mezi sovětskými vojsky a bílými kozáky. Roku 1920 sověti obnovili svoji moc - vznikla Horská ASSR, v níž oblasti osídlené Čečeny a Inguši tvořily samostatné správní okruhy, které později byly sloučeny a přeměněny na ASSR (1936).

Od podzimu 1942 do ledna 1943 oblast obsadila německá vojska. Po jejich vytlačení však Čečeni a Inguši byli obviněni ze spolupráce s nimi a násilně přesídleni do různých částí střední Asie (viz dále). Roku 1944 byla ASSR zrušena. Teprve po kritice Stalinových represí vůči neruským národům byla v roce 1957 znovu obnovena.

3. PŘÍČINY A HISTORIE KONFLIKTU

Jak již bylo uvedeno, Čečensko spolu s ostatními kavkazskými republikami bylo násilím připojeno k Rusku. Dobývání Kavkazu ale provázely velmi dlouhé a krvavé boje. Čečenci kladli ruským vojskům velký odpor. Mnoho vesnic bylo zničeno, jejich obyvatelstvo vyvražděno, deportováno, nebo odešlo do exilu. Uprchlíci z Čečenska se dostali až do Turecka či Jordánska. Boje byly často spojené i s odporem kolektivizace, rusifikace a sekularizace.

Za údajnou kolaboraci s německými okupanty nechal Stalin Čečence deportovat do střední Asie, přičemž zahynula více než čtvrtina obyvatel. Návrat jim byl povolen až v roce 1957 N. Chruščovem. Nebyli však plnoprávními občany SSSR. Ztratili právo rozhodovat o půdě a přírodních zdrojích, byla jim odepřena občanská práva. Měštům (zejména Groznému) přinesly určitou prosperitu příjmy z ropy, venkovské oblasti však zůstaly i nadále chudé. Diskriminace obyvatel pokračovala i po pádu SSSR.

Novodobá historie začíná roku 1990. S postupným rozpadem sovětského impéria se o své přihlásili i Čečenci, kteří usilovali o svrchovanost země. V říjnu roku 1991 se konaly prezidentské volby, ve kterých s drtivou převahou zvítězil Džochar Dudajev, jenž v listopadu téhož roku vyhlásil Čečenskou republiku a její nezávislost na Rusku. Rusko však její samostatnost neuznalo a nadále ji považovalo za součást Ruské federace.

Po intervenci Ruska v konfliktu mezi Severní Osetií a Ingušskem byl v listopadu roku 1992 vyhlášen na území Čečenska výjimečný stav. V průběhu roku 1993 vzrůstaly nepokoje v samotném Čečensku (demonstrace proti Dudajevovi), které vyústily i v krvavé srážky. Za této situace uvedlo Rusko své vojenské jednotky na hranicích s kavkazskou republikou do stavu pohotovosti.

Tzv. první čečenská válka započala roku 1994, kdy ruská vojska (a čečenská opozice) zaútočila na hlavní město Groznyj, které v březnu roku 1995 dobyla. Zatímco se obránci stáhli i se svým velením do hor, kde pokračovali v odporu proti ruským vojskům, ve městě začalo rabování, nesmyslné zabíjení a znásilňování ze strany ruských vojáků. Desetitisíce běženců hledaly záchranu v sousedním Dagestánu a Ingušsku. Ruská agrese a občanská válka tak způsobily největší ztráty na civilním obyvatelstvu od 2. světové války.

Při jednom z telefonních rozhovorů prostřednictvím satelitního přístroje byl zabit Džochar Dudajev střelbou navedenou na radiový signál. Do čela odporu se poté dostal Zelimchan Jandarbijev, který v srpnu roku 1996 dokázal dostat Groznyj plně pod svou kontrolu.

Neudržitelná situace přiměla Moskvu podepsat dohodu o stažení ozbrojených sil z Čečenska a první čečenská válka tak skončila porážkou Ruska.

1. ledna 1997 se uskutečnily prezidentské volby, jejichž vítězem se stal bývalý předseda koaliční vlády Aslan Maschadov, který byl přívržencem myšlenky na přeměnu Čečenska v plně nezávislý a svrchovaný stát.

Rusko-čečenská mírová dohoda, kterou 12. 5. 1997 podepsali prezidenti obou zemí (ruský prezident Jelcin a čečenský prezident Maschadov) definovala základní principy vzájemných vztahů mezi ruskými federálními orgány a Čečenskem. Tato dohoda měla být tečkou za 400 let trvajícím nepřátelstvím a statut republiky měl být vyřešen do roku 2001.

Plnění této smlouvy však bylo znemožněno vypuknutím tzv. druhé čečenské války na podzim roku 1999 („protiteroristická operace“ jak ji označuje ruská politika). Záminkou byla série bombových útoků proti obytným domům ve Volgodonsku a Moskvě připisovaných čečenským teroristům. Je však dost možné, že se jednalo o zinscenovanou akci ruské tajné služby pro účely podpory tehdejšího kandidáta na prezidentskou funkci premiéra Putina, který si válkou chtěl získat podporu nacionalisticky naladěné veřejnosti. V průběhu roku 2000 se ruské armádě, i za cenu několika tisíc mrtvých vojáků na obou stranách, nesčítelně mrtvých a zraněných civilistů a zničení několika měst včetně Grozného (obrázky z hlavního města Grozného připomínají Drážďany v roce 1945) podařilo čečenský odpor zlomit. Čečenští povstalci se ale ze svých základů z hor i ze zahraničí (hlavně v Gruzii) snaží ve válce pokračovat, a to zejména teroristickými útoky.

V říjnu roku 2003 se konaly další prezidentské volby, z nichž vyšel, podle očekávání, vítězně Achmad Kadyrov (Moskvou dosazený šéf správy v Čečensku). I zde existuje střet názorů. Kreml volby považuje za krok směrem k míru, naopak kritikové je označili za zfalšované a silně upravené ve prospěch „muže Kremlu“.

4. CHARAKTERISTIKA STRAN KONFLIKTU

V Čečensku proti sobě stojí mnohonárodnostní Ruská federace a malá čečenská republika. Nyní, na rozdíl od minulosti, kdy proti sobě stáli zejména relativně jednotní separatisté a ruské vládní síly, je mozaika sil v Čečensku o mnoho složitější. Existuje zde několik skupin, z nichž každá má specifickou vizi budoucnosti této republiky, někteří z válečného konfliktu profitují.

První skupinou jsou řadoví ruští vojáci, buďto vojáci základní služby anebo profesionální důstojníci. Na jedné straně válku vnímají jako nucenou a vleklou záležitost, na straně druhé si svou zlost nezřídka vylévají na běžných Čečencích. Často porušují základní lidská práva.

Další skupinou jsou ruští vojáci na válce profitující, vědomi si faktu, že nebýt války byli by závislí na minimálním vojenském platu v ruských okresních městech. Prodávají ropu, zbraně a podílejí se na korupčních akcích.

Reprezentantem skupiny „zásadových“ separatistických bojovníků bojujících za nezávislost republiky je bývalý prezident (1997 – 2002) Aslan Maschadov, který vedl v roce 1995 čečenské síly proti ruským silám. V roce 1997 podepsal mírovou dohodu s tehdejším ruským prezidentem Borisem Jelcinem. Moskvou označen jako terorista. Jeho mluvčí opakovaně odsoudil teroristické útoky proti ruským civilistům, nicméně nedávno dodal, že připravují útoky proti vojenským cílům na ruském území.

Na území Čečenská existují také různé nezávislé klany podporované z řad finančních prominentů. Jedním z nich je například klan Malika Saidulajeva, čelního čečenského podnikatele nepřipustěného k volbám, vůči kterému jsou loajální četná města. Saidulajev samotný vlastní malou soukromou armádu.

Proruské smýšlení mezi Čečenci je charakteristické pro nynějšího prezidenta Achmada Kadyrova a skupinu jemu loajálních lidí. Kadyrov, vedoucí protiruské guerillové bojůvky v letech 1994 až 1996, byl zvolen prezidentem v notně kontroverzních volbách v říjnu 2003. Jeho volební kampaň byla mocně podporován Ruskem. Ačkoli je viděn jako pouhá loutka Moskvy, zasazuje se Kadyrov o mírové řešení konfliktu a znovuoobnovení země. Maschadovem byl označen za zrádce národa. Sám prezident Kadyrov má soukromou armádu asi o 4 000 mužích.

Poslední skupinou jsou islámští fundamentální separatisté, jejichž jednu frakci reprezentuje Šamil Basajov. Jsou sice ideově nejednotní, zejména v otázce, zda jim jde o osvobození pouze Čečenska či celého islámského světa, nicméně používají stejné strategie a taktiky boje, které se dají nazvat teroristickými. Jsou pravděpodobně financováni z jiných muslimských států a z prodeje zbraní. V poslední době se podíleli na řadě teroristických útoků zejména na ruském území. V poslední době přistoupili také k sebevražedným útokům. Asi největšími jsou organizace Front of the Liberation Ičkerija (FLI) a Ičkerija's People Liberation Army (IPLA), vzniklé po roce 1999. Každá z těchto organizací má zhruba 800 až 1 000 bojovníků. Obě organizace mají základny v čečenských horách, jejich součástí jsou také důležité komunikační buňky napojené na ruský protivládní organizovaný zločin po celém Kavkaze.

5. GEOPOLITIKA KONFLIKTU

V pozadí čečenského konfliktu stojí několik důležitých jevů a událostí. Asi nejvýznamnějším je právě strategická poloha Čečenska. A proč je pro Rusko kontrola nad severním Kavkazem tak důležitá? Protože se zjistilo, že celé Kaspické moře je rezervoárem kvalitní ropy, který začíná v Ázerbajdžánu a pokračuje ke druhému břehu na území Kazachstánu a Turkmenistán. Tento post-sovětský region je chudý, a proto by mu těžba ropy mohla zajistit nejen prosperitu, ale i nezávislost na Rusku. Význam těchto ložisek navíc stoupá i v rámci postupného vyčerpávání jiných světových zásob. Problémem je, že se celý tento region nachází ve vnitrozemí a proto velmi klíčovou roli zde hraje, jak dopravit surovinu k přístavům (a tankerům). Existuje několik cest (variant) dopravy ropy, z nichž Rusko podporuje tzv. „severní cestu“ – z Ázerbajdžánu by se vybudoval ropovod do ruského

černomořského přístavu Novorossijsk, čímž by Rusko získalo výrazný vliv nad energetickými zdroji; navíc ropovod by vedl přes Čečensko a právě proto Rusové odmítají čečenskou nezávislost.

Mezi další významné události patří např.

- rozpad SSSR a tvrdé centralizované správy ve státě („povolení opratí různým nacionalistickým snahám a organizacím“)
- blízkost problémových území (Dagestán aj.) a časté vzájemné ovlivňování
- ruské prezidentské volby v červnu roku 1994 (snaha tehdejšího prezidenta Borise Jelcina o znovuzvolení pomohla k dočasnému ukončení nepokojů a mírovému řešení aktuální situace)
- zvolení Vladimira Putina ruským prezidentem v roce 1999 (částečná změna přístupu k řešení vojenských konfliktů v zemi)
- velmi významné v rámci celé geopolitické situace byly události z 11. září 2001 a následné zintenzivnění „bojů proti terorismu“ na celém světě (tyto události mohly přispět k větší důraznosti, odlišnému pojetí i změně chápání různých operací v Čečensku podniknutých ruskou armádou)
- tlak mezinárodních organizací (OSN, NATO,..) na rychlé ukončení násilí v Čečensku zvýšený po teroristických útocích v roce 2001

6. PŘEHLED DOSAVADNÍCH STRATEGIÍ ŘEŠENÍ KONFLIKTU

- 1) Nepokoje a občanská válka, která se rozhořela mezi stranou podporující tehdejšího „prezidenta“ Džochara Dudajeva a jeho opozicí v letech 1992 až 1993, která byla motivovaná bojem o moc nad touto Kavkazskou republikou, měla být ruskou stranou umlčena vojenskou invazí. Tento vpád Ruska do Čečenska vyústil v krvavou válku.
- 2) Řešení válečné situace z let 1994 až 1996 bylo motivováno snahou Borise Jelcina, tehdejšího ruského prezidenta, zvýšit své šance na znovuzvolení před červnovými prezidentskými volbami. Stále nejasná situace a opakované boje vedli k tomu, že ministr obrany Ruské federace Pavel Gračov přistoupil na možnost přímého jednání s odbojným čečenským vůdcem Džocharem Dudajevem. Ten byl za nedlouho zabit, a tak se jednání za stranu Čečenců ujal jeho nástupce Zelimchan Jandarbijev. Dohodu o zastavení bojových akcí v Čečensku, která vstoupila v platnost 1. 6. 1996, podepsali v Kremlu vůdce čečenských ozbrojenců Zelimchan Jandarbijev a ruský premiér Viktor Černomyrdin. Boris Jelcin připouští, že invaze do Čečenska nebyla tím správným řešením v otázce čečenské krize.
- 3) Téměř ihned po ruských prezidentských volbách, ve kterých zvítězil Boris Jelcin, se však válka v Čečensku rozhořela znovu. Zmocněncem pro Čečensko se stal generál Alexandr Lebed', který podnikl několik vojenských operací. Tomu se poté 31. 8. 1996 podařilo sjednat s Čečenci příměří (faktická porážka Ruska).

- 4) Aslan Maschadov, který byl v lednu 1997 zvolen čečenským prezidentem, vyjádřil připravenost jednat s Moskvou o politickém statusu Čečenska. 12. 5. 1997 byla podepsána Mírová dohoda upravující vztahy mezi Moskvou a Čečenskou republikou. V podepsané mírové dohodě nebyla zmínka o příštím politickém statusu Čečenska, jehož vyřešení bylo v dohodě z r. 1996 o ukončení bojů odloženo o pět let. Maschadov však trvá na plné nezávislosti své země. Moskva to odmítá a nabízí Čečencům "širokou svrchovanost" v rámci Ruské federace.
- 5) Druhá čečenská válka, která vypukla na podzim roku 1999, rozdmýchala boj mezi ještě větším počtem válčících stran, ke kterým se přidaly poloteroristické a teroristické skupiny. Zatím nebylo nalezeno spolehlivé mírové řešení.
- 6) Čečenský prezident Aslan Maschadov 12. 9. 1999 vyhlásil všeobecnou mobilizaci v zemi, která se stala v souvislosti s nepokoji v sousedním Dagestánu terčem bombardování ruského letectva. V rámci protiteroristických akcí ruské vojenské letectvo intenzivně bombardovalo oblasti Čečenské republiky, ve kterých se nacházely výcvikové tábory islámských ozbrojenců. Vše vyústilo k pozemní operaci v Čečensku. Během roku 2000 Rusové dostávají oblast téměř pod svoji kontrolu. Rusové nehodlají řešit spor diplomatickou cestou, odmítají s „teroristy“ vyjednávat.
- 7) V červnu 2000 byla zavedena ruská přímá prezidentská správa v Čečensku, tzn., že Čečensko bude řídit člověk jmenovaný přímo prezidentem Putinem. Nejvyššího čečenského muslimského duchovního Achmada Kadyrova pak jmenoval ruský prezident Vladimir Putin na příští čtyři roky správcem Čečenska.
Ruská vojska se snaží zničit poslední skupiny odporu. Válka se dostává do patové situace, setrvale nepokojného stavu, ani jedna strana nechce ustoupit ani jednat. Odpor čečenských skupin má podobu partyzánské války.
- 8) Rusko koncem roku 2001 navrhuje v rámci nového mírového plánu postupné stahování svých vojsk z Čečenska.
- 9) V březnu 2003 bylo v Čečensku zorganizováno lidové hlasování o přijetí nové ústavy pro Čečensko navrženou Kremlem. „Pro“ se vyslovilo 96 % zúčastněných voličů. Nová ústava zachovává Čečensko jako součást Ruské federace, ale slibuje vlastního prezidenta a určitou autonomii. Moskva rovněž slibuje omezení vojenské přítomnosti v Čečensku na jednu bojovou divizi a podpůrné technické jednotky.
- 10) 7. října 2003 proběhly v Čečensku prezidentské volby. Achmad Kadyrov, Moskvou dosazený šéf správy v Čečensku, se stal podle očekávání jejich vítězem. (Kreml volby považuje za krok směrem k míru, ale kritikové je označili za zfalšované). Podle oficiálních výsledků získal Kadyrov asi 85 % hlasů. Kadyrov stojí v čele správy v Čečensku od roku 2000, od března 2003 je úřadujícím prezidentem. Sám Kadyrov prohlásil, že bude velmi obtížné zastavit utrpení regionu. Čečensko podle něj nepotřebuje žádný zvláštní politický status, ale mělo by mít široké hospodářské pravomoci.

7. FAKTA BRÁNÍCI VYŘEŠENÍ SPORU

- dlouholetý pocit nespravedlnosti a křivdy Čečenska vůči Rusku
- poválečný chaos v zemi, neexistence ústavy
- vnitřní problémy čečenské politické scény
- neochota Ruska uznat nezávislost Čečenska
- špatná dostupnost objektivních informací o situaci v Čečensku
- porušování lidských práv Čečenců ruskými vojáky
- útoky partyzánů na ruské vojáky
- odlišná mentalita Rusů a Čečenců, jiný systém hodnot
- obava evropských zemí z možnosti terorismu pocházejícího z islámského Čečenska; vliv okolních území, která jsou rovněž bojově naladěna (Gruzie, Dagestán)

8. NÁVRHY STRATEGIÍ VEDOUcí K VYŘEŠENÍ SPORU

- vytvoření samosprávné autonomní oblasti
(vedena „radou starších“ nebo založena na demokratickém principu)
nebo
- samostatnost Čečenska (politická nezávislost na Rusku)

V rámci obou strategií:

- zajistit odchod ruských vojsk z čečenského území
- vytvoření ústavy a zajištění dodržování zákonů
- příchod mezinárodních jednotek, které by dbaly na bezpečnost civilního obyvatelstva a dodržování pořádku
- vytvořit plán rozvoje (dle priorit Čečenců), aby došlo k „nastartování“ ekonomického sektoru

Použitá literatura:

<http://atlas.netway.cz/asie/cecensko.htm>
<http://www.hartford-hwp.com/archives/63/077.html>
<http://www.labournet.org.uk/so/42chechnya.html>
<http://www.noveslovo.sk/archiv/1999-08/str13.html>
http://www.studentske.sk/zemepis/Rusko_-_Cecensko_-CZ.htm
<http://news.yahoo.com/fc?tmpl=fc&cid=34&in=world&cat=caucasus>
<http://www.hrw.org/campaigns/russia/chechnya/>
<http://www.memo.ru/hr/hotpoints/chechen/checheng/czecz.htm>
<http://www.washingtonpost.com/ac2/wp-dyn/A39482-2003Apr25?language=pointer>
http://www.ecn.cz/cecensko/cecensko_a_my.htm
http://www.hro.org/war/source_e.htm
http://www.nupi.no/cgi-win/Russland/a_enhet.exe?Chechnya-Ichkeria

http://www.nupi.no/russland/ourlinks/chechnya_info.htm
<http://www.blisty.cz>
<http://mfdnes.newton.cz>
<http://casodej.hyperlink.cz/cecna.htm>
<http://www.fas.org/man/dod-101/ops/war/chechnya.htm>
<http://www.watchdog.cz/index.php?show=000000-000015&lang=3>
<http://www.watchdog.cz/index.php?show=000000-000014-000434&lang=3>
<http://www.bbc.co.uk>
Joch, R. (2000) Rusko a Čečensko. Občanský institut. Bulletin OI č. 103. Praha
Kavan, Š. (2003) Život a válka pod Kavkazem. České Budějovice.
Liščák, V., Fojtík, P. (1998) Státy a území světa. Libri. Praha
Lexikon zemí 2000 (1999) Fortuna Print. Praha
Lexikon zemí 2003 (2002) Fortuna Print. Praha